

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات

پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

دولت جمهوری اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

ریاست پوهنتون های خصوصی

بررسی اراده در آیات قرآن کریم

(رساله ماستری)

محصل: احمد نذیر «فروتن»

استاد راهنما: دکتور محمد نعیم «جنتی»

سال: 1399 ه. ش. ، 1441 ه. ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات

پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

دولت جمهوری اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

ریاست پوهنتون های خصوصی

بررسی اراده در آیات قرآن کریم

(رساله ماستری)

محصل: احمد نذیر «فروتن»

استاد رهنما: دکتور محمد نعیم «جلیلی»

سال: 1399 هـ ش - 1441 هـ ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

د پیاوړتیا تفسیر و حدیث

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترم احمد نذیر ولد عبدال آقا: ID: 97-438 SH-MST-97 محصل دور چهارم تفسیر و حدیث که

رساله ماستری خویش را زیر عنوان: بررسی اراده در آیات قرآن کریم

به روز ۸ تاریخ ۱۹ / ۱ / ۱۴۰۰ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس

بررسی هیات تحکیم مستحق د ۸۵ (ترو په عدد) هشتاد و پنج (ترو په حروفو) گریدید.

موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

شماره	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور فصیح الله عبدالباقی	عضو هیات	
۲	دکتور محمد اسماعیل لیبب بلخی	عضو هیات	
۳	استاد محمد نعیم جلیلی	استاد رهنا ورنیس جلسه دفاع	

معاون علمی

آمر بورده ماستری

چکیده بحث

بحثی را که در موضوع اراده در قرآن کریم ترتیب نمودم از لحاظ جایگاه در ردیف تفسیر موضوعی قرار می‌گیرد که متأسفانه منابع قابل قبول در این زمینه در دسترس قرار ندارد.

با آن هم به توفیق خداوند متعال توانستم که به قدر توان بشری از عهده آن برآیم و آن را در سه فصل و مباحث و مطالب مرتبط با هم ترتیب نمایم:

اراده یکی از موضوعات مهم و نقش آفرین در باب عقیده و جهت دهی زندگی انسان‌ها می‌باشد از این رو پرداختن به این مهم نه این که یک ضرورت اجتماعی و زندگانی محسوب می‌شود بلکه خالی از اجر و پاداش نخواهد بود. محوریت و پایه‌های اساسی بحث را دو مورد تشکیل می‌دهد:

یک: در اراده تکوینی همه موجودات تابع اند و هیچ راهی جز کرنش نشان دادن برای خداوند متعال ندارند.

دو: اما در باب اراده شرعی انسان‌ها دارای اختیار می‌باشند که در صورت انجام اعمال نیک برای شان پاداش و در غیر آن برای شان جزا داده خواهد شد.

فصل نخست این بحث در بگيرنده کلیات و مفاهیم و هم چنان واژه‌های مشتقی که مربوط به اراده می‌شود و در قرآن کریم وارد شده است و نیز انواع اراده از لحاظ عمومیت مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل دوم محتوی اصلی بحث تقسیم بندی اراده در حوزه خیر و شر می‌باشد که گونه‌های زیادی همراه با شاهد از آیات قرآنی مشروحا بیان شده است.

در فصل سوم محوریت اساس بحث را راده دنیوی و اخروی تشکیل می‌دهد و هم چنان مطالبی را در خصوص اراده عام هم بیان نموده ام.

و در خاتمه بحث صرفاً نتیجه‌گیری و پیشنهادات را جهت سهولت سازی راه برای پژوهش‌گران یادآوری نموده ام.

فهرست موضوعات

صفحه	عنوان
الف.....	اهداء.....
ب.....	سپاس‌گزاری.....
ج.....	چکیده بحث.....
د.....	فهرست موضوعات.....
۱.....	مقدمه.....
۵.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم.....
۵.....	مبحث اول: تعریف اراده.....
۵.....	مطلب اول: معنای لغوی و اصطلاحی اراده.....
۷.....	مطلب دوم: اراده و مشتقات آن در سیاق قرآن کریم.....
۱۱.....	مبحث دوم: انواع اراده در قرآن کریم.....
۱۱.....	مطلب اول: اراده الهی و اقسام آن :.....
۱۷.....	مطلب دوم: اراده انسانی.....
۱۸.....	مطلب سوم: اراده شیطانی:.....

فصل دوم: تقسیم اراده در حوزه‌ی خیر و شر.....	۲۰
مبحث اول: اراده خیر و موارد آن در قرآن کریم.....	۲۰
مطلب اول: اراده اصلاح.....	۲۱
الف: اصلاح‌گری شعیب H.....	۲۱
ب: اراده اصلاح بین زوجین.....	۲۳
مطلب دوم: اراده نصیحت.....	۲۷
مطلب سوم: اراده برای آخرت.....	۲۹
مطلب چهارم: اراده در ازدواج و نکاح کردن.....	۳۲
مطلب پنجم: اراده شیر دهی.....	۳۸
مبحث دوم: اراده شر و موارد آن در قرآن کریم.....	۴۲
مطلب اول: اراده و گمراهی دیگران.....	۴۲
مطلب دوم: صورتهای دیگر اراده گمراهی در قرآن کریم.....	۴۴
۱- اراده تحاکم و فیصله بردن به طاغوت.....	۴۴
۲- اراده تفاوت قایل شدن در بین الله و پیامبران.....	۵۰
۳- اراده تبدیل سخن الله متعال.....	۵۲
۴- اراده انحراف دیگران.....	۵۳
مطلب سوم: اراده خداع.....	۵۴
مطلب چهارم: اتهام اراده سوء.....	۵۶
مطلب پنجم: اراده خیانت.....	۵۹

- مطلب ششم: إرادة نقض بیان ها ۶۹.....
- مطلب هفتم: اراده فجور ۷۲.....
- مطلب هشتم: إرادة قتل و جبروت ۷۲.....
- مطلب نهم: اراده إلهاد و بی خدایی..... ۷۵.....
- مطلب دهم: إرادة ولایت کفار ۷۷.....
- مبحث سوم: إرادة شیطان..... ۸۱.....
- مطلب اول: إرادة شیطان در گمراه کردن مردم ۸۱.....
- مطلب دوم: اشکال گمراه کردن شیطان ۸۵.....
- مطلب سوم: إرادة شیطان در ایجاد دشمنی میان مومنان..... ۹۴.....
- فصل سوم: اراده دنیا و آخرت در قرآن کریم..... ۹۹.....
- مبحث اول: انواع های اراده دنیا..... ۹۹.....
- مطلب اول: إرادة تحقق منفعت..... ۹۹.....
- مطلب دوم: إرادة طعام خوردن..... ۱۰۱.....
- مطلب سوم: إرادة علو در زمین..... ۱۰۶.....
- مطلب چهارم: اراده زینت های دنیا..... ۱۰۸.....
- مطلب پنجم: اراده هدایت ۱۱۷.....
- مطلب ششم: إرادة عزت..... ۱۲۰.....
- مبحث دوم: اراده اخروی ۱۲۲.....

مطلب اول: اراده ترجیح خداوند، رسول الله > و روز آخرت بر متاع دنیا..... ۱۲۳

مطلب دوم: اراده تذکر و شکر ۱۲۶

نتیجه گیری..... ۱۲۸

فهرست آیات قرآنی..... ۱۳۰

فهرست احادیث نبوی..... ۱۳۴

فهرست اعلام..... ۱۳۵

فهرست منابع ۱۳۶

نتیجه گیری:

بعد از بحث و بررسی پیرامون بحث هذا در سیاق آیات قرآن کریم به نتایج زیر دست یافت که به طور اجمال در این جا گنجانیده می شود:

- اراده یکی از موضوعات مهم و نقش آفرین در باب عقیده و زندگی دنیا و حتی آخرت می باشد.
- انسان در اراده تکوینی اختیار ندارد و مجبور به اتباع است. اما در اراده شرعی صاحب اختیار است البته هر آنچه را که انجام میدهد مورد باز پرس قرار خواهد گرفت.
- با در نظر داشت ورود ماده اراده و مشتقات آن در قرآن کریم که صیغه امر مطلق در قرآن نیامده است دلالت به این دارد که انسان اراده مختار دارد، هر آن چیزی را که انجام میدهد صاحب اختیار است اما این قاعده عام و کلی نیست.
- سعادت و شقاوت هر فرد تعلق دارد به اراده او، اعمالی را که انجام می دهد بستگی به اراده نیک و شر او دارد.
- اختیار نمودن اراده نیک در راستای انجام اعمال در روز قیامت سبب رستگاری انسان می شود.

پیشنهادات

۱- از تمام کسانی که توانایی تألیف یا ترجمه آثار قدیمی را دارند، می‌خواهم که جهت غنی‌سازی مراجع برای زبان‌های ملی اقدام به این کار نمایند.

۲- در صورت نیاز، به سفرهای داخلی یا بیرونی جهت ترتیب یک اثر علمی می‌باید با نویسندگان همکارهای لازم صورت بگیرد، تا باشد که از منابع دسته اول و مخطوطات جهت ارایه یک اثر علمی معتبر استفاده نماید.

فهرست منابع

القرآن الكريم.

1. ابن ابي العز، صدرالدين على بن محمد، شرح عقيدة الطحاوية، دارالحديث، قاهره، ٢٠٠٠م.
2. ابن اثير، عزالدين بن الاثير ابي الحسن على بن محمد الجوزي (م ٦٣٠ هـ)، اسد الغابة في معرفة الصحابة، دارالكتب العلمية، بيروت- لبنان، طبع دوم، ٢٠٠٢م.
3. ابن تيميه، تقى الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحلیم الحراني (المتوفى: 728هـ)، منهاج السنة النبوية في نقض كلام الشيعة القدرية، جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، ١٤٠٦ هـ ق.
4. ابن حجر، العسقلاني، فتح الباري في شرح صحيح البخاري، دارمصر للطباعة، طبع اول، ٢٠٠١م.
5. ابن العربي، ابوبكر بن محمد بن عبدالله المعروف بابن العربي، احكام القرآن، دارالكتب العلمية، بيروت، لبنان، ١٤٢٤ هـ ق.
6. ابن عطيه، ابومحمد عبدالحق بن غائب، المحرر الوجيز في تفسير الكتاب العزيز، دارالكتب العلمية، بيروت- لبنان، ١٩٩٣م.
7. ابن عاشور، محمد طاهر، تفسير التحرير والتنوير، دار التونسية، ١٩٨٤.
8. ابن القيم، شمس الدين ابي عبدالله، شفاء العليل في مسایل القضاء والقدر والحكمة والتعليل، مطابع دارالبيان الحديثة، طبع اول، ٢٠٠٨م.
9. ابن كثير، عماد الدين ابوالفداء، تفسير القرآن العظيم، مكتبة الصفا، مطابع دارالبيان، طبع اول، ٢٠٠٢م.
10. ابن منظور، لسان العرب، دار صادر- بيروت، المكتبة الوقفية، ١٩٩٦م.
11. ابوالفرج، زاد المسير في علم التفسير، جمال الدين أبو الفرج عبد الرحمن بن علي بن محمد الجوزي (المتوفى: 597هـ)، 4 / 70، دار الكتب العلمية، - بيروت، ١٩٨٧م.

12. آلوسی، شهاب الدین سید محمود، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم والسبع المعانی، دارالفکر، بیروت، طبع سال ۱۳۹۸ هـ.ق.

13. بخاری، محمد بن اسماعیل بن ابراهیم، صحیح البخاری، دارالحديث بالقاهرة، ۲۰۰۴م.

14. بغدادی، عبد القاهر بن طاهر، الفرق بین الفرق، دار المعرفة، للطباعة والنشر، ۱۹۹۵م

15. ترمذی، محمد بن عیسی، سنن الترمذی، مكتبة الشاملة.

16. تفتازانی، سعدالدين مسعود بن عمر عبدالله، شرح المقاصد، تحقيق، عبدالرحمن عميرة، عالم الكتب، طبع اول، ۱۹۸۹م.

17. جرجانی، علی بن محمد سید شریف، التعريفات، دارالرشاد، ۱۹۹۸م

18. جزائری، ابوبکر جابر، أيسر التفاسير لكلام العلي الكبير، طبع اول، ۱۹۹۳م.

19. جزائری، ابوبکر جابر، عقيدة المؤمن، مكتبة الكليات الأزهرية، ۱۳۹۸.

20. جصاص، أبوبكر أحمد بن علي الرازي، أحكام القرآن، دارالفکر، طبع اول، ۲۰۰۱م.

21. حنفی، عبدالمنعم، موسوعة فرق و الجماعات و المذاهب والاحزاب والحركات الاسلامی، مكتبة مدبولی، ۲۰۰۵م.

22. حکمی، حافظ بن احمد، معارج القبول بشرح سلم الوصول الى علم الاصول في التوحيد، دار ابن القيم للنشر، طبع اول، ۱۹۹۰م.

23. حموی، شهاب الدین ابی عبدالله، معجم البلدان، دارالکتب العلمیة، بیروت - لبنان، طبع اول، ۱۹۹۰م.

24. حوی، سعید، الاساس فی التفسیر، دارالسلام للطباعة، طبع ششم، ۱۰۰۳م.

25. خطیب، عبد الکریم، التفسیر القرآنی للقرآن، دارالفکر العربی، ۱۴۰۹هـ

26. دسوقی، فاروق احمد، القضاء والقدر فی الاسلام، دارالدعوة للنشر، ۱۹۹۸م

27. ذهبی، شمس الدین، سير اعلام النبلاء، مؤسسة الرسالة، المكتبة الشاملة.

28. رازى، فخر، التفسير الكبير، دارالكتب العلمية، تهران، طبع دوم، ١٩٨٩م
29. رازى، أبو محمد عبدالرحمن بن ابى حاتم، الجرح والتعديل، تحقيق: مصطفى عبدالقادر عطا، دارالكتب العلمية، بيروت، طبع اول، ٢٠٠٤م.
30. زحيلي، وهبة، التفسير المنير فى العقيدة و الشريعة و المنهج، دارالفكر، دمشق- سورية، طبع اول، ١٩٨٧م.
31. زمخشري، ابوالقاسم، جارالله محمود بن عمر، الكشاف عن حقائق التنزيل، دارالمعرفة، بيروت، لبنان، ١٩٩٥م
32. زمخشري، ابوالقاسم، جارالله محمود بن عمر، أساس البلاغه، المحقق: محمد باسل عيون السود، دار الكتب العلمية، ١٤١٩ هـ ق،
33. سجستاني، سليمان بن اشعث، سنن أبى داود، المكتبة الشاملة.
34. سفارنى، برهان الدين جلى، لوامع الانوار البهية وسواطع الاسرار الاثرية... منشورات مؤسسة الخافقين ومكنتها، طبع دوم، ١٩٨٢م.
35. سيوطى، جلال الدين، طبقات الحفاظ، دارالكتب العلمية، بيروت - لبنان، طبع اول، ١٩٨٣م.
36. سيوطى، جلال الدين، أسباب النزول، دالفكر للتراث، طبع اول، ٢٠٠٢م
37. سيد قطب، فى ظلال القرآن، دارالشروق، الطبعة الشرعية الثالثة والثلاثون، ٢٠٠٤م.
38. شنقيطى، محمد امين بن محمد المختار، أضواء البيان فى إيضاح القرآن با القرآن، مكتبة ابن تيمية، قاهره، ١٩٨٨م.
39. شوكانى، محمد بن على بن محمد بن عبد الله، فتح القدير الجامع بين فن الرواية و الدراية فى علم التفسير، دارالكتاب العربى، بيروت - لبنان، ١٩٩٩م.
40. شعراوى، محمد متولى، تفسير الشعراوى، رقم الايداع، ١٩٩١/٣٠٩٦م.
41. طبرانى، ابوالقاسم، سليمان بن احمد بن ايوب، المعجم الأوسط، تحقيق، محمد حسن اسماعيل شافعى، دارالفكر، عمان- اردن، طبع اول، ١٩٩٩م.

42. طبری، ابوجعفر بن محمد جریر، جامع البیان عن تأویل آی القرآن، دارالسلام، طبع دوم، ۲۰۰۷م.
43. عجم، رفیق، موسوعة مصطلحات التصوف الاسلامي، مكتبة لبنان، طبع اول، ۱۹۹۹م.
44. عبدالباقي، محمد فواد، المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الكريم، دارالحديث بالقاهرة، طبع سال ۲۰۰۱م.
45. عمادی، أبو السعود، إرشاد العقل السليم إلى مزايا الكتاب الكريم، دارالفکر، ۲۰۰۳م
46. فیروز آبادی، القاموس المحيط، لمحقق: محمد نعیم العرقسوسی، ۱۲۱، مؤسسة الرسالة، ۱۴۲۶ هـ ق،
47. قرطبي، ابوعبدالله ممد بن احمد انصاری، الجامع الأحكام القران، دارالحديث، قاهره، ۲۰۰۲م.
48. کیلانی و عبدالکریم، شرح جوهرة التوحيد في عقيدة اهل السنة والجماعة، دارالبشائر للطباعة، طبع اول، ۱۹۹۴م.
49. مراغي، أحمد مصطفي، تفسير المراغي، دارالفکر، ۱۴۱۲هـ
50. منصورى، مصطفى خيرى، المقتطف من عيون التفاسير، خرج احاديثه محمد على صابونى، دارالقلم، دمشق، طبع دوم، ۱۹۹۶م.
51. نيسابورى، ابو عبدالله محمد بن عبدالله الحاكم، المستدرک على الصحيحين، دارلکتب العلمية، بيروت- لبنان، طبع اول، ۱۹۹۰م.
52. نيسابورى، ابوالحسن على بن احمد الواحدى، اسباب النزول، دارالفکر، طبع اول، ۲۰۰۱م.
53. واحدی، ابوالحسن بن احمد، اسباب النزول، دارالفکر، طبع اول، ۲۰۰۱م.
54. هلالی، سليم، مؤلفات سعيد حوى: دراسة و تقويم، قاهره 1983/1403

بخاطر دسترسى به متن كامل اين تحقيق مراجعه شود به:
پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته
و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af